

із інших держав, тому числі з території України. І в даному випадку на них також поширюватиметься цей акт. А з позиції перспективи подальшого розвитку такого роду компаній і входження України до європейського співтовариства підняті питання будуть лише актуалізуватися.

Враховуючи викладене, можемо констатувати, що вітчизняне законодавство очікує подальше перманентне перебування у стані приведення його норм до правових стандартів Європейського Союзу. Такого роду зміни мають тенденцію як до технічних та процедурних, так і до концептуальних трансформацій.

### **Список використаних джерел:**

1. Regulation (eu) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on Contestable And Fair Markets In The Digital Sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925>.

2. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065>.

3. «Про цифровий контент та цифрові послуги»: Закон України від 10.08.2023 р. №3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>.

4. «Про електронну комерцію»: Закон України 3 вересня 2015 року №675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

**Зозуляк О. І.,**

*головний науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права імені академіка Володимира Луця НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

## **СУЧАСНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ДОСЯГНЕННЯ ДОКТРИНИ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Теоретичні уявлення про захист корпоративних прав стрімко розвиваються навздогін розвитку вчення про самі корпоративні права та осо-

бливості їх реалізації, та, маючи в своїй основі певні фундаментальні характеристики, які є статичними, постійно перебувають у динаміці та залежать від багатьох чинників, що обумовлені в основному удосконаленням механізму правового регулювання досліджуваного інституту. Проблематика захисту корпоративних прав обумовлена й розвитком самих корпоративних правовідносин та викликів, що стоять на сьогодні перед законодавцем, передусім у контексті забезпечення відповідного балансу у здійсненні корпоративних прав учасниками підприємницьких товариств, а також пов'язана зі складними правовими зв'язками, що виникають у корпоративних правовідносинах. Дійсно, у доктрині корпоративного права все частіше постають питання відцентрування основного правового зв'язку, який виникає у корпоративних правовідносинах та який може носити правову природу різних прав: речового, зобов'язального, немайнового (управлінського) та інших прав. Така складна правова природа прав, що поєднуються у корпоративних правовідносинах, обумовлює специфіку способу захисту корпоративного права. При цьому захисту підлягає центральне (основне) право у тому чи іншому корпоративному правовідношенні. Необхідність виділяти центральні та допоміжні правові зв'язки у корпоративних правовідносинах виникає при виборі того чи іншого способу захисту, яким вдається захистити невизнане, порушене або оспорюване корпоративне право в межах конкретного правовідношення, що складається у досліджуваній сфері. Питання про центральні (основні) та допоміжні правові зв'язки все частіше виступають в центрі наукової уваги фахівців у сфері корпоративного права. Так, І. В. Спасибо-Фатеева, досліджуючи корпоративні правовідносини, наголошує на тому, що у них поєднуються правовідносини різної правової природи: речової, зобов'язальної, корпоративної. Але, як наголошує вчена, в архітектоніці корпоративних правовідносин, останні набувають пріоритетного значення, вони концентруються навколо набуття, здійснення та розпорядження корпоративними правами та «пригнічують» інші правовідносини [1, с. 15]. Іншими словами, зв'язок, що носить корпоративну природу у корпоративних відносинах, відіграє основне значення. Звісно, наголошує учена, інші правові зв'язки також мають значення, адже є «тими вузловими сегментами решітки цієї архітектоніки, що забезпечують її зв'язок в єдине ціле, проте лише через переломлення на фокусі корпоративних прав»<sup>1</sup>, с. 15–16]. Отже, у даному разі наголошується на питанні центрального та допоміжних

зв'язків у корпоративних правовідносинах, з чим однозначно слід погодитись і це питання особливо актуалізується, коли постає необхідність застосувати ефективний спосіб захисту, який би відповідав сутності порушеного корпоративного права чи інтересу.

Вказане підтверджується також судовою практикою, яка якраз спрямована на пошук того способу захисту, який би відповідав правовій природі порушеного, невизнаного чи оспорюваного права та застосовується у зв'язку із порушенням корпоративних прав учасників підприємницьких товариств при їх набутті, здійсненні та розпорядженні. Так, зокрема, у судовій практиці останніх років серед переліку належних та ефективних способів захисту корпоративних прав знаходимо способи захисту речово-правової природи (витребування з володіння з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ/ТДВ; негаторний позов; віндикаційний позов) та зобов'язально-правової природи (відшкодування шкоди; зобов'язання акціонера зробити пропозицію про викуп) [2].

Сучасна доктрина корпоративного права характеризується якісним підходом щодо критеріїв класифікації способів захисту корпоративного права та інтересу. Так, на сьогодні детально вивченою є проблематика захисту немайнових та майнових прав учасника корпорації. Вказаний поділ ефективних способів захисту права обумовлений розумінням корпоративних прав, які поєднують у собі майновий та немайновий сегменти. Крім того, у доктрині корпоративного права останніх років напрацьованими є критерії класифікації способів захисту корпоративних прав учасників підприємницьких товариств залежно від періоду їх реалізації, а саме: 1) під час виникнення, зміни та припинення корпоративних прав (захист корпоративних прав на підставі правочинів щодо часток у статутному капіталі; захист переважного права купівлі частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю; захист корпоративних прав у разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю чи смерті учасника товариства); 2) під час їх реалізації (захист права брати участь в управлінні товариством; захист права учасника на отримання інформації про господарську діяльність товариства; право вимагати проведення аудиту фінансової звітності товариства; захист права учасника брати участь у розподілі прибутку товариства з обмеженою відповідальністю і одержувати його частину (дивіденди); захист інтересів товариства шляхом реалізації його учасником права на похідний позов [3].

Більше того, в сучасних умовах досліджуються способи захисту прав учасників (акціонерів) підприємницьких товариств за конкретним інститутом корпоративного права, зокрема: невиконання корпоративного договору; захистом прав учасників під час реорганізації господарських товариств; визнання недійсним правочину, вчиненого виконавчим органом господарського товариства з перевищенням своїх повноважень; визнання недійсним у судовому порядку договору, укладеного за участю відповідного господарського товариства; захисту прав міноритарних акціонерів, порушених у результаті процедури squeeze-out; недійсності рішень органів юридичних осіб та ін..

Важливим у досліджуваному контексті виступає також погляд на проблематику щодо пошуку ефективного захисту права, який полягає у застосуванні двох видів підходів: негативного (проявляється через вплив на юридичний факт, яким порушено право та веде до знищення цього юридичного факту) та позитивного (створення юридичного факту для відновлення права) [4]. Вказаний критерій поділу способів захисту цивільного права розроблений професором І. В. Спасибо-Фатєєвою та є абсолютно застосовним до захисту корпоративних прав, що відображається судовою практикою розгляду корпоративних спорів [4]. Так, зокрема, перший підхід знаходимо у рішеннях суду про визнання недійсним рішення загальних зборів юридичної особи; оскарження рішення про створення юридичної особи; скасування державної реєстрації юридичної особи; скасування / відміна державної реєстрації припинення юридичної особи; скасування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно запису про право власності; розірвання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства; визнання недійсною безвідкличної вимоги про придбання акцій; скасування державної реєстрації юридичної особи, створеної в процедурі злиття двох юридичних осіб із порушеннями закону, які неможливо усунути. Другий підхід в частині застосування способів захисту корпоративних прав знаходить своє втілення в рішеннях суду про: зобов'язання юридичної особи вчинити дії щодо державної реєстрації змін в установчих документах; визнання переважного права учасника на придбання частки; переведення на учасника ТОВ прав і обов'язків покупця за договором купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ; зобов'язання банку провести безумовну облікову операцію списання простих іменних акцій бездокументарної форми існування [5].

Ще один надзвичайно важливий аспект у контексті піднятої проблематики – характеристика категорії «ефективність» способів захисту корпоративного права та інтересу. Ефективність способів захисту корпоративного права та інтересу як теоретики, так і практики розглядають з позицій здатності цього способу відновити порушене, невизнане або оспорюване суб'єктивне право чи інтерес, а у разі неможливості такого поновлення повинен гарантувати особі отримання відповідного відшкодування [6]. У доктрині приватного права удосконаленню цього питання приділяється значна увага. Так, зокрема, І. В. Спасибо-Фатеевою пропонується тест ефективності способу захисту, який орієнтує на врахування таких чинників: 1) зусиль постраждалої особи, що проявляється у кількості звернень до суду, строках тощо; 2) реальності настання тих правових результатів, до яких прагнула особа; 3) впливу на права інших осіб, повазі до права; 4) наслідків для цивільного обороту; 5) відповідності позовної вимоги принципам права; 6) відсутності у позовній вимозі ознак зловживання правом [4]. Вказані критерії є абсолютно слушними та у своїй сукупності дозволяють перевірити спосіб захисту на його ефективність. У цьому контексті надзвичайно важливо також вказати, що в межах вказаного підходу вченої акценти розставляються не тільки з позицій можливості певного способу захисту відновити порушене, невизнане або оспорюване цивільне право та інтерес, а й з погляду дотримання при цьому принципів права, недопущення зловживання правом та негативного впливу на права інших осіб, що повністю відображає сутність ідей та захисної функції приватного права.

З урахуванням вказаних доктринальних напрацювань, удосконалюється також напрям щодо пошуку ефективних способів захисту корпоративних прав з позицій практики, що виникає у межах господарського судочинства. Поряд із конструкцією ефективного способу захисту з'являється термін «неефективний спосіб захисту». Так, розкриваючи особливості неефективного способу захисту корпоративних прав, О. Р. Кібенко наголошує на тому, що такий спосіб захисту: 1) не вирішує спір остаточно, а тому залишається необхідність у поданні нових позовів; 2) не відновлює права позивача; 3) порушує права чи законні інтереси третіх осіб, які, зазвичай, не є учасниками юридичної особи [7]. Вказаний підхід дозволяє протестувати той чи інший спосіб захисту щодо його потенційної неефективності одночасно з позицій його нездатності відновити порушене право, неостаточності вирішення спору та з позицій

порушення балансів інтересів третіх осіб. Як наголошується практикуючими юристами, мета та наслідки обрання неефективного способу захисту може бути різною, передусім вона проявляється у створенні підстав для подальшого звернення з іншим позовом, або ж преюдиційної обставини або ж доказу для іншого судового провадження. Серед правових наслідків виділяються порушення прав та охоронюваних законом інтересів інших учасників юридичної особи або ж поновлення прав у меншому обсязі, ніж прагнув позивач [7].

Надзвичайно важливо наголосити, що у правових висновках Верховний Суд досить часто вдається до характеристики ефективного способу захисту корпоративних прав та аргументації того, чому той чи інший спосіб захисту корпоративних прав у конкретному спорі вважається неефективним. До прикладу, в одній із постанов Верховний Суд вказує на неефективність обраного позивачем способу захисту, у зв'язку з тим, що він порушує права та охоронювані законом інтереси інших учасників товариства з обмеженою відповідальністю. Так, у позовних вимогах йшлося про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства. Проте, як слушно вказується у постанові, на момент розгляду справи склад учасників товариства відрізняється від складу учасників, який існував на дату укладення договору. У даному разі застосування наслідків недійсності правочину змінить склад учасників товариства, відбудеться перерозподіл належних їм часток в статутному капіталі, що обумовить порушення прав інших учасників [8]. Іншими словами, обравши правильний спосіб захисту, мало місце формулювання позовних вимог без урахування тих змін у розмірі статутного капіталу та складі учасників, які відбулися уже після виключення учасника, що звернувся з позовними вимогами, а, отже, без урахування прав та інтересів інших учасників товариства. У такому разі баланс інтересів можна вирівняти шляхом формулювання позовних вимог про збільшення розміру статутного капіталу, який існував на момент звернення до суду з позовом, на розмір своєї частки і, залежно від номінального розміру частки кожного учасника визначити новий розмір часток учасників. Вказаний правовий аналіз, що міститься у різних постановках Верховного Суду останніх років, є надзвичайно цінним для напрацювання моделей ефективного та неефективного способів захисту корпоративних прав, у тому числі, із забезпеченням балансу прав усіх учасників корпоративних правовідносин.

Підсумовуючи усе вищевказане, вважаємо за потрібне наголосити, що основними рисами інституту захисту корпоративних прав виступають удосконалення критеріїв поділу способів захисту корпоративних прав, а саме: 1) залежно від правової природи права, яке захищається при набутті, здійсненні та розпорядженні корпоративними правами: речово-правові та зобов'язально-правові; 2) залежно від часу реалізації корпоративних прав: захист під час виникнення, зміни та припинення корпоративних прав та захист під час реалізації корпоративних прав; 3) залежно від змісту корпоративних прав: способи захисту майнових прав та способи захисту немайнових (управлінських) прав учасників підприємницьких товариств; 4) залежно від впливу на юридичний факт, яким порушено корпоративне право: способи захисту шляхом знищення юридичного факту та способи захисту через створення юридичного факту для відновлення права.

Сучасна доктрина та судова практика щодо способів захисту корпоративних прав характеризується також відповідними напрацюваннями за напрямом розуміння ефективного та неефективного способу захисту корпоративних прав, а удосконаленням поняття «належний спосіб захисту корпоративних прав».

### **Список використаних джерел:**

1. Спасибо-Фатєєва І. В. Архітектоніка корпоративного права. Короткий огляд корпоративного законодавства із зазначенням принципів засад його переформатування. Корпоративне право крізь призму судової практики: монографія / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. 512 с.
2. Огляд правових позицій КГС ВС щодо застосування належних та ефективних способів захисту корпоративних прав (рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2021 по 01.06.2022 р. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/supreme/ogliady/2022\\_08\\_09\\_KGS.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_08_09_KGS.pdf).
3. Lukomska, Olesia. About raising the question of choosing an effective method of protecting corporate rights in an LLC as a necessary condition for resolving a dispute in court. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. №7. С. 38–44.
4. Спасибо-Фатєєва І. В. Питання ефективності способів захисту в площині законодавчого регулювання та судової практики. Матеріали міжн. наук. практ. конф., присвяч. «Одинадцять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам. проф. Є. В. Васьковського (до 25-річчя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова)». Одеса, травень, 2023. С. 97–101.

5. Правові висновки палат Верховного Суду щодо вирішення корпоративних спорів та захисту корпоративних прав у 2022 р. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/supreme/ogliady/Prav\\_vusn\\_vur\\_korp\\_sporiv2022.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Prav_vusn_vur_korp_sporiv2022.pdf)

6. Потапенко А. В. Визначення судом ефективного способу захисту приватного права та інтересу, який не суперечить закону. Київ. 2021. 255 с.

7. Кібенко О. Роль належного та ефективного способу захисту корпоративних прав у досягненні завдань господарського судочинства. Круглий стіл на тему: «Питання способів захисту порушеного права у господарському судочинстві» м. Київ. 28.09.2023 р. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/supreme/2023\\_prezent/Prezent\\_Efekt\\_spos\\_zah\\_korpor\\_prav.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Efekt_spos_zah_korpor_prav.pdf).

8. Постанова КГС Верховного Суду від 31.08.2022 р. у справі №924/700/21 URL:[https://protocol.ua/ua/postanova\\_kgs\\_vp\\_vid\\_31\\_08\\_2022\\_roku\\_u\\_spravi\\_924\\_700\\_21/](https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_31_08_2022_roku_u_spravi_924_700_21/).

**Карнаух Б. П.,**

*к. ю. н., доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри цивільного права*

## **УСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ШКОДОЮ ТА ВІЙНОЮ У ПРАКТИЦІ КОМПЕНСАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ООН<sup>1</sup>**

Установлення причинного зв'язку між шкодою та війною – було головним завданням Компенсаційної комісії ООН створеної у 1991 році відповідно до резолюції Ради Безпеки 687 (1991) для розгляду заяв і виплати компенсації за шкоду і збитки, завдані внаслідок незаконного вторгнення Іраку в Кувейт і подальшої окупації Кувейту в 1990–1991 роках. Комісія отримала близько 2.7 мільйони заяв на загальну суму 325.5 млрд доларів США, із яких задовільнила близько півтора мільйони за загальну суму 52.2 млрд доларів США [1]. Комісія пропрацювала 31 рік і завер-

---

<sup>1</sup> Тези наукової доповіді підготовано на основі ширшого дослідження, поданого до опублікування у номері 1(132) журналу «Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право».